



Institut za uporedno pravo

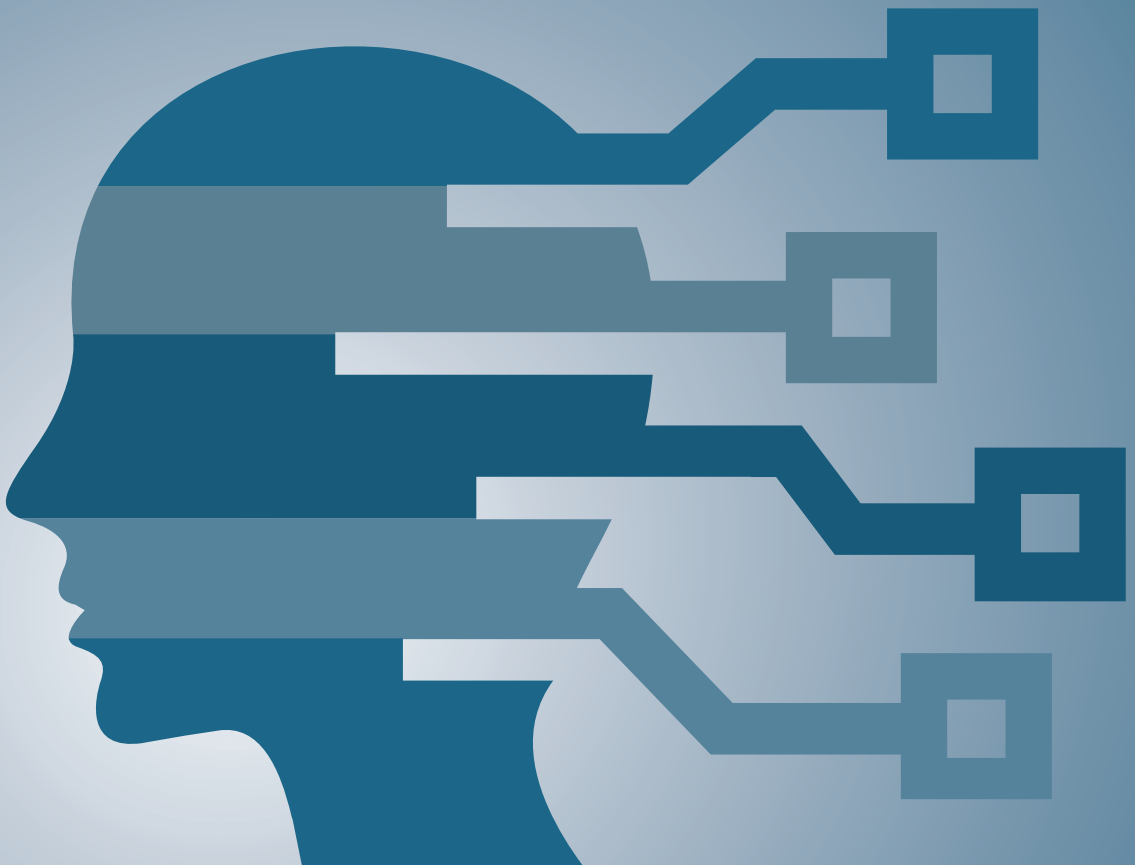


Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и дигитални центар
САНУ

Приредио / Edited by: Драган Прља

ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE



ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

ПРАВНИ АСПЕКТИ
ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS
OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

Изавачи

Институт за упоредно право, Београд
Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и
дигитални центар САНУ

Published by

Institute of Comparative Law, Belgrade
Serbian Academy of Sciences and Arts
Audiovisual Archive and Center for
Digitization of SASA

За издаваче

Владимир Чоловић
Радослав Зеленовић

For the Publishers

Vladimir Čolović
Radoslav Zelenović

Рецензенти

Проф. др Стеван Лилић
Проф. Иоана Васиу
Проф. др Митар Лутовац

Reviewed by

Prof. dr Stevan Lilić
Prof. Ioana Vasiu Ph. D.
Prof. dr Mitar Lutovac

Лектура и коректура

Невенка Жалац

Proofreading

Nevenka Žalac

Тираж

500

Copies

500

ISBN 978-86-80186-24-5 (ИУП)
ISBN 978-86-7025-745-0 (САНУ)

ISBN 978-86-80186-24-5 (ICL)
ISBN 978-86-7025-745-0 (SASA)

Припрема и шtamпа

Досије студио, Београд

Prepress and Printing

Dosije studio, Belgrade

ПРАВНИ АСПЕКТИ
ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ
КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

THE LEGAL ASPECTS
OF DIGITISATION
OF CULTURAL HERITAGE

Приредио / Edited by
Драган Прља

Београд, 2017

Издавање ове књиге и одржавање научног скупа финансијски су помогли
Српска академија наука и уметности
Аудиовизуелни архив и дигитални центар САНУ
Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

© Институт за упоредно право, 2017.

Сва права задржана. Ниједан део ове књиге не може бити репродукован, преснимаван или преношен било којим средством – електронским, механичким, копирањем, снимањем, или на било који други начин без претходне сагласности аутора и издавача.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР/FOREWORD	7
<i>Марио Рељановић, Драјан Прља</i>	
ДИГИТАЛИЗАЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – НОРМАТИВНИ АСПЕКТИ / DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE IN THE REPUBLIC OF SERBIA – NORMATIVE ASPECTS	9
<i>Ана Бајрићевић</i>	
ПРАВНИ ОКВИРИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ: МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И СТАЊЕ У СРБИЈИ / LEGAL FRAMEWORKS FOR DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE: INTERNATIONAL STANDARDS AND CONDITIONS IN SERBIA.....	23
<i>Дражен Церовић</i>	
ПРАВНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ У ЦРНОЈ ГОРИ / LEGAL ASPECTS OF DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE IN MONTENEGRO.....	35
<i>Андреј Дилићенски</i>	
СУДСКИ СЛУЧАЈЕВИ БЕЗАНИ ЗА ДИГИТАЛИЗАЦИЈУ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ И ЊЕНА ДОСТУПНОСТ У САЈБЕР ПРОСТОРУ / COURT CASES RELATED TO THE DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE AND ITS AVAILABILITY IN CYBERSPACE	55
<i>Јелена Косић, Милош Сјанић</i>	
НАДЛЕЖНОСТИ У ПОСТУПКУ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА – УПОРЕДНОПРАВНА ИСКУСТВА / COMPETENCES OF STATE AUTHORITIES DURING CULTURAL HERITAGE'S DIGITISATION PROCEDURE – EXPERIENCES FROM THE COMPARATIVE LAW.....	69
<i>Гордана Гасми, Вања Кораћ, Сања Прља</i>	
ЕВРОПСКА УНИЈА И ДИГИТАЛИЗАЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / EUROPEAN UNION AND DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE	83
<i>Драјан Јовашевић</i>	
ЗАШТИТА БЕЗБЕДНОСТИ ДИГИТАЛНИХ БАЗА ПОДАТАКА О КУЛТУРНОЈ БАШТИНИ СРБИЈЕ / SECURITY PROTECTION OF THE DIGITAL DATABASES OF CULTURAL HERITAGE OF THE REPUBLIC OF SERBIA.....	93

<i>Иза Разија Мешевих</i>	
АУТОРСКОПРАВНИ И ПРАКТИЧНИ АСПЕКТИ ДИГИТАЛИЗАЦИЈЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / COPYRIGHT ISSUES AND PRACTICAL ASPECTS REGARDING DIGITISATION OF CULTURAL HERITAGE.....	111
<i>Миодраг Савових, Данило Рончевих</i>	
ДИГИТАЛИЗАЦИЈА ИЗМЕЂУ ЗАШТИТЕ АУТОРСКОГ ПРАВА И ПРАВА КОРИШЋЕЊА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ / DIGITISATION BETWEEN THE PROTECTION OF COPYRIGHT AND THE RIGHT TO USE CULTURAL HERITAGE.....	131
<i>Нашаша Мрвић Пејрових, Владимир Чолових</i>	
УПРАВЉАЊЕ КОЛЕКТИВНИМ ПРАВИМА И ДИГИТАЛИЗОВАНА КУЛТУРНА БАШТИНА / COLLECTIVE RIGHTS MANAGEMENT AND DIGITALIZED CULTURAL HERITAGE	147
<i>Катица Томић</i>	
ПРОБЛЕМ ОДГОВОРНОСТИ У ПРОЦЕСУ АУТЕНТИФИКАЦИЈЕ УМЈЕТНИЧКОГ ДЈЕЛА, ТРАНСПАРЕНТНОСТ И BLOCKCHAIN ТЕХНОЛОГИЈА / THE PROBLEM OF LIABILITY IN THE AUTHENTICATION OF ARTWORKS, TRANSPARENCY AND BLOCKCHAIN TECHNOLOGY	157
<i>Никола Паунович</i>	
ЗНАЧАЈ ИЗРАДЕ БАЗА ПОДАКА О УКРАДЕНИМ КУЛТУРНИМ ДОБРИМА У ЦИЉУ СПРЕЧАВАЊА НЕДОЗВОЉЕНЕ ТРГОВИНЕ ПРЕКО ИНТЕРНЕТА / IMPORTANCE OF CREATING DATABASES OF STOLEN CULTURAL GOODS FOR PREVENTION OF ILLICIT TRAFFICKING VIA INTERNET	169
<i>Драгана Столић, Тајјана Брзуловић Сјанисављевић</i>	
ДИГИТАЛНИ РЕПОЗИТОРИЈУМ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ – RHAIDRA: ПРАВНИ АСПЕКТ / DIGITAL REPOSITORY OF THE UNIVERSITY OF BELGRADE – RHAIDRA: LEGAL ASPECT	181
<i>Јелена Машијашевић, Јоко Драгојловић</i>	
ДИГИТАЛНА АГЕНДА ЗА СРБИЈУ – ПРИОРИТЕТИ СТРАТЕШКИХ ДОКУМЕНАТА И ЗНАЧАЈ ЗА ОБЛАСТ КУЛТУРЕ / DIGITAL AGENDA FOR SERBIA – PRIORITIES OF STRATEGIC DOCUMENTS AND THE IMPORTANCE FOR CULTURE.....	193

ПРЕДГОВОР

Дигиталне технологије и интернет омогућили су потпуно нови ниво заштите културне баштине, као и нове облике доступности дигитализоване културне баштине у сврху забаве, образовања, истраживања и обављања разних послова у домену културе. Нове могућности, наравно, обилују и новим изазовима којима морамо да изађемо у сусрет. Ти изазови су техничке природе, организационе природе, научне природе, па и правне природе. Правно уређивање области дигитализације културне баштине у складу са савременим трендовима од изузетног је значаја за успех процеса дигитализације културне баштине. Нажалост правни аспекти дигитализације културне баштине већ су годинама запостављени, а процес дигитализације траје скоро двадесетак година. Недостатак правне литературе из области дигитализације културне баштине настојали смо да ублажимо објављивањем овог зборника радова са научне конференције одржане 19. октобра 2017. г. у Београду под називом „Правни аспекти дигитализације културне баштине“.

У овој књизи представљено је четрнаест рецензираних оригиналних научних радова који обухватају питања нормативног регулисања надлежности за дигитализацију културне баштине у Србији, земљама у региону и земљама Европске уније, питања међународних правних стандарда за дигитализацију културне баштине, питања судских случајева везаних за дигитализацију културне баштине и њену доступност у сајбер простору, питања заштите безбедности дигитализованих података, питања ауторских права и интелектуалне својине везаних за дигитализацију културне баштине, питања управљања колективним правима, питања проблема одговорности у процесу аутентификације уметничких дела, питања значаја израде база података о украденим културним добрима, као и нека друга правна питања везана за дигитализацију културне баштине. У књизи су представљени и неки примери из праксе, као што је то пример дигиталног репозиторија Универзитета у Београду – Phaidra.

Почетни корак у обједињавању знања из области правних аспеката дигитализације културне баштине је направљен, а надамо се да ће се истраживање у овој области наставити, да ће се резултати тих истраживања објављивати, и да ће у будућности дигитализацију културне баштине пратити адекватно уређена многобројна правна питања.

Београд, 2017.

Приређивач

Др *Нашаша Мрвић Пејровић**
Др *Владимир Чоловић***

УПРАВЉАЊЕ КОЛЕКТИВНИМ ПРАВИМА И ДИГИТАЛИЗОВАНА КУЛТУРНА БАШТИНА***

Апстракт

У раду се објашњавају разлози пројисивања колективне проширене лиценце (ECL). Лиценцом коју издају организације за колективно остваривање ауторских права превазилазе се ограничења субјективних ауторских права. ECL су као „правни трансланти“ преузете из нордијских законодавстава. Под утицајем права Европске уније прихваћене су у европским законодавствима, али на различите начине. „Замаскиране“ разлике између законодавстава сјречавају ефикасно прекогранично коришћење дигитализоване културне баштине и усјоравају стварање јаневропској ауторској права. У тај процес морају се укључити организације за колективно управљање ауторским правима и установе културе. Оне треба да буду припремљене како да управљају колективним правима и дигитализованом културном баштином.

Кључне речи: дигитализација, културна баштина, ауторско право, Европска унија, проширена колективна лиценца

1. УВОД

Дигитализација¹ културне баштине треба да је сачува, омогући њено креативно искоришћавање и допринесе промоцији културних вредности једног друштва. У социолошком смислу реч је о важном феномену који има и свој правни аспект у области ауторског и сродних права. Захтеву да се успостави делотворан правни и организациони оквир управљања дигитализованом културном баштином данас се убрзано прилагођавају земље у развоју. Крајем XX века можда је могло да важи да су установе културе, пре свега библиотеке, из земаља централне и источне Европе историјски

* Научни саветник, Институт за упоредно право, Београд.

** Научни саветник, Институт за упоредно право, Београд.

*** Рад је резултат рада на пројекту Института за упоредно право „Српско и европско право – упоређивање и усаглашавање“ (евиденциони број: 179031), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја.

1 За потребе овог рада под дигитализацијом сматрамо умножавање и репродуковање аналогних извора података о културним артефактима у дигиталном облику, као и обрада ауторских дела која су изворно настала у електронском облику („born digitally“).

више биле усмерене на активности прикупљања и чувања културне грађе, него на развој услуга посредством информационих система². Данас то више није тако. Пример рада културних установа у земљама централне и источне Европе, па и у Србији, показује да у погледу степена развоја дигитализованог друштва не постоје значајније разлике између старих и нових чланица Европске уније и између чланица Уније и земаља које нису у њеном чланству³. Зато су правна питања у вези са дигитализацијом културне баштине веома актуелна и у нашој средини.

Правни оквир за регулисање дигитализације чине прописи на националном и међународном нивоу. Тешкоће да се ти прописи усклађено примењују и свакодневни изазови које намеће нагли технолошки развој, разлози су што је потребно испитати како треба уредити колективно право управљања дигитализованом културном баштином. Јасно је да успостављање таквог права значи ограничење субјективног ауторског права, јер се интересу аутора претпоставља интерес заједнице да сваки њен члан (слободно) приступи дигитализованим подацима који се тичу културне баштине. Начин регулисања приступа дигитализованим збиркама културне баштине зависи од легислативе којом се уређује заштита ауторских права на интернету. Та легислатива је веома динамична, јер мора одговорити изазовима савременог информационог друштва. Поред тога, у њој морају бити имплементирани одредбе из прихваћених међународних конвенција, докумената Светске трговинске организације, Уједињених нација и Европске уније како би се, с једне стране, омогућила заштита минималних права аутора, а са друге стране, обезбедила дистрибуција дигитализоване културне баштине, чак и прекогранично.

2. ИЗАЗОВИ ПРИ КРЕИРАЊУ НОРМАТИВНОГ ОКВИРА

Дигитализација података уопште, а посебно објеката културне баштине, претпоставља решавање низа правних проблема. Пре свега, правна заштита дигитализованих збирки мора бити прилагођена нематеријалној природи културног добра у дигиталном облику⁴. Друго, дигитализована културна баштина мора да подлеже посебном правном режиму у оквиру права интелектуалне својине и у односу на права управљања дигиталним

2 Christine Borgman, *From Gutenberg to the Global Information Infrastructure: Access to Information in the Networked World*, Cambridge, MIT Press 2000, 243.

3 Види: *Digital Presentation and Preservation of Cultural and Scientific Heritage – A Service Oriented Approach*, Proceedings, Central and Eastern European Online Library, 1/2015; *Cultural Heritage Digitisation, online accessibility and digital preservation*, Report on the Implementation of Commission Recommendation 2011/711/EU 2013–2015, доступно на: http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2016-43/2013-2015_progress_report_18528.pdf, 12. 6. 2017.

4 Александра Узелац, „Дигитална културна добра у информацијском друштву између јавне домене и приватног власништва“, *Медијска исцртаживања*, вол. 10, 1/2004, 43–44.

подацима⁵. Приликом процеса дигитализације морају бити уважени не само национални, него и разни политички интереси, који могу да се разликују од националних. Примера ради, у Европи највећи део културне баштине представља верска културна баштина. Државе су у обавези да ефикасно заштите верску културну баштину (историјску аутентичност, идентитет тих објеката и слично) у складу са националним интересом, али при том морају поштовати колективна верска права и слободе не само хришћана, него и Јевреја, чија култура чини интегрални и веома значајан део европског културног наслеђа⁶.

Из аспекта права од суштинског значаја је на који начин законодавац кроз ауторско право успоставља осетљиву равнотежу између приватног интереса носилаца ауторских права и друштвеног интереса да се омогући дигитализација културне баштине, а потом приступ дигитализованим збиркама и јавно дистрибуирање података. Почетна тешкоћа је како да установа културе изврши (потпуну) идентификацију индивидуалних носилаца ауторских права, чији се интереси морају штитити према правилима ауторског и сродних права. Ситуација је олакшана у погледу оне грађе која постаје јавно добро пошто су ауторска права истекла или зато што је дело изузето из заштите путем ауторских права. Али, у свим другим ситуацијама културна установа мора добити дозволу носиоца ауторског права или његових наследника за дигитализацију. Међусобна права и обавезе регулишу се лиценцим уговорима различите садржине. У складу са лиценцом или по склопљеном споразуму, културна установа по правилу плаћа аутору дела накнаду за коришћење ауторских права. У уговору или лиценци мора бити назначена накнада коју установа мора платити за репродукцију, дистрибуцију, изнајмљивање, саопштавање јавности, јавно извођење и приказивање, емитовање или прераду дела, осим ако уговором није другачије одређено.⁷ На тај начин лиценца условљава и дигитализацију, али и коришћење дигитализоване грађе.

Решење којим се заобилазе ограничења ауторског права може бити тзв. проширена колективна лиценца (*extended collective licence* – даље ECL), која олакшава колективно остваривање ауторског права, јер превазилази тешкоће идентификације носиоца ауторског права. ECL је лиценцини уговор између корисника ауторског дела и организације за колективно остваривање ауторских права којим се уређује начин остваривања ауторских права са ефектом проширења постигнутог договора на све индивидуал-

5 Gobinda Chowhury, „Management of cultural heritage information: policies and practices“, in: Ian Ruthven, Gobinda Chowdhury (ed.), *Cultural heritage Information Access and management*, Facet Publishing, London 2015, 37.

6 Са правног становишта реч је о *rex mixtae*, јер се усклађује јавни интерес на заштити (верске) културне баштине са специјалном потребом очувања идентитета одређене религијске заједнице (Theodosias Tsvolas, *Law and Religious Cultural Heritage in Europe*, Springer, London 2014, 108–109.

7 Aleksandra Horvat, Daniela Živković, *Knjižnice i autorsko pravo*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2009, 67–68.

не носиоце ауторског права које организација представља на основу закона. Када је реч о дигиталној културној баштини, модел ЕСЛ је посебно употребљив ако се не може добити дозвола носиоца ауторског права на дигитализацију неког дела зато што се не зна њихов аутор или се он не може пронаћи. У тим случајевима, организације за колективно остваривање ауторског права постају заступници носиоца права, чак и оних који се нису учланили или не знају да су чланови организације. Организације за колективно остваривање ауторског права могу слободно преговарати са јавним установама културе – корисницима (библиотеке, архиви, музеји, образовне установе, организације за радиодифузију и кинотеке односно филмски архиви) о условима под којима ће им одобрити дигитализацију и дати колективну лиценцу за коришћење дигитализованих садржаја. Тако корисници постају овлашћени, уместо носилаца права, да дају дозволу за дигитална права, додуше само на територији једне државе или подручја за које су надлежни. Истовремено, аутори остварују право на накнаду преко организације за колективно остваривање ауторског права.

ЕСЛ модел, који је примењен у скандинавским земљама још од шездесетих година прошлог века, прихваћен је и у другим државама Европске уније на основу Директиве 2012/28 ЕУ о одређеној дозвољеној употреби дела сирочади⁸, како би се превазишле препреке приликом дигитализације културне баштине. Али, упоредна искуства у погледу управљања колективним правима путем ЕСЛ су различита. Иако постоји генерална сличност, разлике у националним законодавствима последица су другачије успостављених надлежности организација за колективно остваривање колективних права и формулисаних услова лиценцирања. Такође, на различити начин се дели материја уређена императивним законским нормама и она о којој се могу слободно споразумевати корисник и организација за заштиту колективних права и допушта или ускраћује организацији да заступа ауторе који нису њени чланови, односно да даје дозволе за радове који нису у закону наведени.⁹ Важна разлика између нордијских законодавстава¹⁰ и осталих јесте што се у нордијским земљама ЕСЛ предвиђа редовно за специјалне кориснике и врсте услуга, што у другим законодавствима не мора да буде случај. Тако ЕСЛ постаје правно оруђе које треба да омогући масовну дигитализацију и обавезно колективно остваривање права у свим случајевима некомерцијалног коришћења културне баштине.

8 Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan works, *Official Journal of the European Union (OJ)*, L 299/5, 27. 10. 2012.

9 Детаљна анализа законодавства Норвешке, Данске, Шведске, Финске, Француске, Немачке, Словачке и Велике Британије у: Lucie Guibault, „Cultural Heritage Online? Settle It in the Country of Origin of the Work“, *Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law*, vol. 6, 3/2015, 173–191.

10 Више у: Tarja Koskinen– Olsson, „Collective Management in the Nordic Countries“, in: Daniel Gervais, *Collective management of copyright and related rights*, Kluwer Law International, Austin-Boston 2010, 283–306.

ЕСЛ је искоришћен и у француском законодавству изменама ауторског права Законом 2012–287 од 1. марта 2012. о дигиталној експлоатацији недоступних књига из 20. века¹¹ како би се омогућило коришћење дигитализоване културне баштине на даљину. Накнада носиоцима права обезбеђује се преко организација за колективно остваривање ауторских права, које су овлашћене да, у име носилаца права, дозволе дигитализацију и коришћење дигитализованих података. Технички услов је успостављен Регистар дигитално објављених не-комерцијалних књига и база података којој се може приступити на даљину, која постоји при француској Националној библиотеци, а периодично се ажурира.

На сличан начин, и у Немачкој је изменама Закона о патенту од 27. јуна 2013. године¹², између осталог, омогућена дигитализација „дела сирочади“, чиме су уважена колективна права на управљању дигитализованом културном баштином (пре свега књига и штампаног материјала објављеног пре 1. јануара 1966. који више није комерцијално доступан и репродукција уметничких дела). И овде је уважен принцип да у одређеном регистру мора бити истакнут попис дела која нису комерцијално доступна и да се дигитализација на основу ЕСЛ одобрава тек пошто се носиоци ауторског права не пријаве у одређеном року.

Проширена колективна лиценца је изменама ауторског права уведена и у Великој Британији 2013. године¹³. За разлику од нордијског модела, Велика Британија је увела опште и флексибилно право за примену ЕСЛ у различите сврхе (ради научног, односно некомерцијалног приватног истраживања или чувања културне баштине у дигиталном медију у музејима, галеријама, библиотекама и архивима). Овако решење се критикује, јер практично блокира европско ауторско право¹⁴.

3. ПРЕКОГРАНИЧНО КОРИШЋЕЊЕ ДИГИТАЛИЗОВАНЕ КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ

Увођење ЕСЛ модела у Европској унији унеколико је олакшало, али није могло да разреши проблем прекограничног коришћења информација из дигитализованих збирки. Јер, обично није могућ аутоматски поступак

11 Loi no. 2012–287 du 1er mars 2012 relative à l'exploitation numérique des livres indisponibles du XXe siècle, *Journal Officiel*, 5/2012 du 2 mars 2012. На основу те регулативе извршена је дигитализација преко 500 000 књига објављених у Француској пре 1. јануара 2001. године.

12 Gesetz zur Novellierung patentrechtlicher Vorschriften und anderer Gesetze des gewerblichen Rechtsschutz, *Bundesgesetzblatt*, I, no. 63, S. 3830, am 24. Oktober 2013.

13 *Copyright and Rights in Performances (Extended Collective Licensing) Regulations 2014*, S.I. 2588, on the 1st October 2014, доступно на: <http://www.legislation.gov.uk/ukSI/2014/2588/regulation/4/made>, 22. 6. 2017.

14 Rainer Kuhlen, *Copyright Issues in the European Union – Towards a Science- and Education-Friendly Copyright*, 2013, 12–13, доступно на: <http://www.kuhlen.name/MATERIALIEN/Publikationen2013/RK-copyright-issues-in-the-EU-submitted-preprint05032013-PDF.pdf>, 28. 6. 2017.

дигитализације, без темељног прегледања и одабира грађе и спроведеног поступка идентификације аутора. Чак и када се тај проблем превазиђе колективном лиценцом, који прихвата све већи број европских држава, извештаји о имплементацији одговарајућих аката Европске уније показују да је тешко превазићи просторну ограниченост издатих дозвола¹⁵.

Компликован је начин постизања споразума, јер је потребно да се организација за остваривање колективних ауторских права, надлежна на територији једне земље, обрати „сестринској“ организацији у другој земљи, са којом је везана реципрочним аранжманом, како би се постигло прекогранично коришћење дигитализованих збирки. На основу уговора о реципроцитету, организације из различитих земаља су чврсто међусобно везане искључивим правима које могу пренети само једна на другу. Оваква пракса била је успостављана већ у аналогном окружењу, што су уважавала тела Европске уније. Она је превазиђена у условима бежичног преноса података на даљину, преко интернета, пошто „управљање колективним правима на даљину“ постаје још компликованије, јер захтева „мулти-репертоар“ услуга и „мулти-територијалне“ лиценце.¹⁶ Показује се да технолошки напредак нарушава основни принцип деловања организација за колективно остваривање права, а кориснике онемогућава у делатности, јер не могу истовремено прибавити одобрења од различитих организација за колективно остваривање ауторског права нити извршити плаћања накнада носиоцима ауторских права широм територије Европске уније. Међутим, Европска комисија не прихвата промену традиционалног билатералног и недовољно ефикасног начина споразумевања организација за заштиту колективних ауторских права из различитих држава. Она сматра да није добро напустити територијалну надлежност организација и допустити им да несметано пружају услуге на територији других чланица Европске уније. Таква промена би поспешила међусобно такмичење организација из различитих држава да под повољнијим условима прекогранично пружају услуге преко интернета, уместо да остварују своју основну функцију заштите ауторских права носилаца и наплате накнада у име аутора на територији државе на којој се користи туђе дело. Међутим, организације за колективно остваривање ауторских права, на пример међународна удружења музичара, композитора, књижевника и слично, сматрају супротно и трагају за алтернативама колективном остваривању права какве би могле

15 Jean-Paul Trialle (ed.), *Study on the Application of Directive 2001/29/EC on Copyright and related Rights in the Information Society*, 2013, 305, доступно на: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/studies/131216_study_en.pdf, 12. 5. 2017; такође: *Cultural heritage digitisation, online accessibility and digital preservation – Report on the Implementation of Commission Recommendation 2011/711/EU 2011–2013*, European Commission, September 2014, 33–34, доступно на: http://www.den.nl/art/uploads/files/Publicaties/Report_on_Digitisation_online_accessibility_and_digital_preservation_of_cultural_material_Europese_Commissie2014.pdf, 17. 5. 2017.

16 Johan Axhamn, Lucie Guibault, *Cross-border extended collective licensing: a solution to online dissemination of Europe's cultural heritage? Final report prepared for Europeana-Connect, Instituut voor informatierecht, Universiteit van Amsterdam, August 2011, 21–24*, доступно на: <https://www.ivir.nl/publicaties/download/292>, 29. 6. 2017.

да представљају нови начини дистрибуције дигиталних података по угледу на *on-line* трговину.

Прекогранично коришћење дигитализоване културне баштине могло би се олакшати на различите начине: закључењем вишестраних уговора о међусобном признавању закључених лиценци (у складу са споразумом који постоји између нордијских земаља), прописивањем посебних ограничења или изузетака у националној регулативи која се односи на интелектуалну својину (на пример, за коришћење дигитализоване библиотеке), или лиценцом коју држава издаје установама које желе дигитализовати културну грађу, као што је то учињено у Мађарској¹⁷. Али, у свим тим случајевима, да би се омогућило прекогранично коришћење дигитализоване културне баштине, неопходно је кориговати принципе важења међународног привредног права, јер се у случају спора везаног за ауторска, патентна и сродна права примењује закон места у коме се заштита права тражи (*lex loci protectionis*), а не закон места у коме је право настало или регистровано.

Други „камен спотицања“ јесу правила Европске уније о поновној употреби информација јавног сектора, која су први пут формулисана 2003, а значајно иновирана 2013.¹⁸ Тим правилима се напушта терен грађанског права и као економско право регулишу права у вези са поновном употребом информација јавног сектора. Комплементарно том праву је право грађана на приступ информацијама од јавног значаја. У склопу таквог концепта, штити се ауторско право, али се сматра да су правила Европске уније примењива на све случајеве у којима треће лице није оригинални власник одговарајућег документа, а да библиотеке, музеји и архиви, за дела изузета из ауторских права или на којима је ауторско право престало, могу применити стандардне отворене лиценце (попут *Creative Commons Licence*), како би се омогућило да установе културе широм Европе деле податке из својих дигитализованих збирки¹⁹. Према томе, управљање дигитализованом културном баштином подразумевало би коришћење концепта тзв. отвореног приступа подацима, тј. чињење одређених података јавно доступним тако да свако лице може слободно да их користи и поновно објављује, без ограничења која би наметнуо аутор или неко други, једино се руководећи законским правилима или стандардом поштене употребе. Да би се то постигло, потребно је уравнотежити јавни интерес да се обезбеди слободни и отворен приступ интернету, без дискриминације, и потребу да се делотворно штите права личности, пре свега на приватност.

17 A. Horvat, 26.

18 Directive 2003/98/EC of the European Parliament and of the Council of 17 November 2003 on the re-use of public sector information. OJ L 345, Directive 2013/37/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 amending Directive 2003/98/EC on the re-use of public sector information, OJ L 175, 27.6.2013, p. 1–8.

19 Paul Keller, Thomas Margoni, Katarzyna Rybicka, Alek Tarkowski, „Reuse of public sector information in cultural heritage institutions“, *International Free and Open Source Software Law Review*, vol. 6, 1/2014, 1–2, 4, 6–7, доступно на: <https://www.ivir.nl/publicaties/download/1484.pdf>, 15. 6. 2017.

Међутим, могућности злоупотребе ауторских права на интернету се сваки дан увећавају захваљујући околности да се дигитални садржаји могу лако копирати и редистрибуирати. Баш зато што се објављивање ауторског дела на интернету разликује од његовог публиковања у писаној форми, потребно је пре сваког приступа подацима добити одобрење аутора, па макар у виду отворене лиценце или тзв. јавног обавештења. Са друге стране, демократизација информационог друштва је данас императив његовог развоја, при чему слободан и отворен приступ интернету не мора безусловно да подразумева бесплатно коришћење дигитализованих података. Јер, нагли напредак технологије доприноси да се интернет повезаност све више схвата као јавно добро, попут других видова инфраструктуре, а све мање као роба²⁰.

Поред тога, са друштвеног и са економског становишта поставља се захтев како обезбедити дужевремену стабилност и несметани развој информационог система преко кога се управља дигитализованом културном баштином²¹. Подразумева се да такав систем мора бити ефикасан и у транснационалном окружењу. Јављају се тешко решиви проблеми како обезбедити стабилно инвестирање и дужу техничку одрживост информационих система који се користе у процесу дигитализације и то тако да омогуће поновну употребу дигитализованих података, али и право онога ко је у базу похранио информације да те материјале повуче из дигитализованог архива (можда уз одговарајућу таксу)²². Трајност система би, на пример, било могуће постићи клаузулом о аутоматском продужењу уговора после шест година²³.

4. ЗАКЉУЧАК

У области управљања дигитализованом културном баштином долазе до изражаја потребе брзог и темељног преображаја ауторских права, начина производње, дистрибуције, па и потрошње културних добара. Захтев да се обезбеди отворени приступ дигитализованим подацима данас је истакнут као социјални императив, који треба да омогући економски развој друштва. Тако Европска комисија, у складу са циљевима Хоризонта 2020, наглашава да треба омогућити приступ резултатима научних истраживања која су јавно финансирана, у циљу јачања иновација у Европи и постизања већих

20 Alfredo M. Ronchi, „Cultural Heritage and Legal Aspects in Europe: eGovernment and ICT impact“, у: Mitja Guštin and Terje Nypan (eds.), *Cultural Heritage and Legal Aspects in Europe*, Koper Institute for Mediterranean Heritage, Institute for Corporation and Public Law, Science and Research Centre, University of Primorska, Koper 2010, 185.

21 G. Chowhury, I. Rothven, Preface, 6.

22 Karol J. Borowiecki, Trilce Navarrete, „Digitisation of heritage collections as indicator of innovation“, *Economics of Innovation and New Technology*, vol. 26, 3/2017, 227–246.

23 Lucky Belder, „The digitisation of public cultural heritage collections and copyright in public private partnership projects“, у: Valentina Vadi, Bruno de Witte (eds.), *Culture and International Economic Law*, Routledge, London-New York 2015, 183–185.

користи од научних открића. Слични концепти изражени су и у Стратегији развоја Европске уније до 2020. године²⁴, из 2010, којом се предвиђа унапређење дигиталне економије, као и у Дигиталном плану за Европу²⁵ који је усвојен исте године. Свеобухватним планом предвиђа се стварање таквог окружења у коме ће вршење јавних служби, давање услуга и пословање бити дигитализовано. У складу са таквим стратешким опредељењима, предвиђено је да се интензивира и оконча рад на пројекту Европеана, који је још од 2008. године започела Европска комисија са циљем успостављања дигиталне Европске библиотеке (*The European Library* – даље TEL)²⁶.

Чини се међутим, да постоје препреке успостављању пан-европског дигиталног економског и културног простора без граница. Изгледа да је пре него што се дозволи слободна прекогранична дистрибуција и коришћење дигиталних збирки, неопходно преиспитати одредбе у националним законодавствима, уједначити решења и тако „одоздо“ изградити ауторско право Европске уније, уместо што процес хармонизације следи по усвојеним актима Европске уније. Иначе, околност што пан-европско ауторско право још није створено, блокира прекограничну дигитализацију културне баштине, па се тада ECL, уместо да олакша прекогранично коришћење дигиталних збирки, користи тако да фаворизује локалне ауторе, док су странци потиснути²⁷.

Под притиском прописа Европске уније, чланице Европске уније спремно су увеле ECL модел управљања колективним ауторским правима, али га на различите начине примењују. Предности тог модела су очигледне у економски развијеним нордијским земљама у којима су аутори, уметници, издавачи и продуценти добро организовани, тако да своја права могу оптимално ускладити и заштити кроз ECL. Могуће је, међутим, да те предности не могу да дођу до изражаја у другим законодавствима. Тако се, на пример, и у Републици Србији заштита колективних ауторских права остварује преко организација за њихову заштиту, у складу са Законом о ауторском и сродним правима²⁸. Али, организације за остваривање колективних ауторских права у појединим областима (рецимо, филмској уметности) још нису регистроване, а чак ни оне које су основане у другим подручјима, не могу ефикасно да остваре своју улогу у постојећим

24 Europe 2020: European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Доступно на: <http://ec.europa.eu/eu2010/>, 21. 6. 2017.

25 A Digital Agenda for Europe. Доступно на: http://ec.europa.eu/information_society/digital-agenda/documents/digital-agenda-communication-en.pdf, 21. 6. 2017.

26 TEL је требало да омогући несметани приступ, претраживање и коришћење европске дигиталне културне баштине (књига, часописа, новина, фотографија, музејских експоната, архивске и аудиовизуелне грађе). Требало је да превазиђе језичке баријере и све препреке коришћења дигитализоване грађе које настају због разлика у националним законодавствима. Портал TEL је „замрзнут“ од 31. децембра 2016. године.

27 Alan Strowel, „The European ‘Extended Collective Licensing’ Model“, *Columbia Journal of Law & the Arts*, 2011, 669, доступно на: <https://lawandarts.org/wp-content/uploads/sites/4/2012/02/665-6691.pdf>, 03. 6. 2017.

28 *Службени гласник РС*, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016 – одлука УС.

друштвеним условима. Зато је веома важно постићи да нормативни оквир не буде кочница технолошком напретку, а да истовремено може обезбедити правну сигурност, заштиту приватности и културних права. Наћи адекватно решење није једноставно, јер управљање дигитализованом културном баштином условљавају бројни фактори, како социјалне и економске, тако и правне и политичке природе.

Nataša Mrvić Petrović, Ph.D.

Principal Research Fellow, Institute of Comparative law, Belgrade

Vladimir Čolović, Ph.D.

Principal Research Fellow, Institute of Comparative law, Belgrade

COLLECTIVE RIGHTS MANAGEMENT AND DIGITALIZED CULTURAL HERITAGE

Summary

The paper explains the reasons for prescribing the Collective Extended License (ECL). Licenses issued by collective copyright organizations exceed the limits of subjective copyrights. ECL as “legal transplants” are taken from the Nordic legislation. Under the influence of European Union law, they have been accepted in European legislation, but in different ways. Such “masked” differences between legislation prevent the efficient cross-border use of digitized cultural heritage and slow down the creation of pan-European copyright law. Organizations for collective management of copyright and cultural institutions must be included in this process. They must be prepared to manage collective rights and digitized cultural heritage.

Keywords: digitisation, cultural heritage, copyright, European union, extended collective license